

իշխանազանց իրարու պտուղներ կամ ուրիշ ու իցէ ուտելիք ընծայելը տեսնալ, առանց ամենեւին անոնց դպչելու: Իրիկուն՝ երբոր արեգակը կը մտնէ, կայսրն ալ, որ անոր հաւասար կը սեպուի, ուզէ չուզէ պէտք է անկողին մտնայ:

Եւս է ահաւասիկ Չինաց կայսեր ամենօրեայ անցուցած կեանքն ու ըրած սովորական շրջանը, ի բաց առեալ տօներու սակաւաթիւ օրերը. և սակայն անոնք ալ աւելի ծառայութեան օրեր են իրեն համար՝ քան թէ ազատութեան, որովհետև հանդէսներու ժամանակ նոր նոր պարտքեր կ'աւելնան իր վրայ: Եւելի ցաւալին այն է՝ որ և ոչ ճամբորդութիւն մը, թէ և փոքրիկ, կրնայ ընել. որովհետև Չինք կը համարին թէ կայսրը իր պալատին մէջ կեցած միջոցը, որ աշխարհին կեդրոնը կը սեպուի, Երկնային Վայսերութեան հոգին է, և չորս դին հաւասարապէս կը բաշխէ ու կը հասցընէ իր ամենակարեւոր ազդեցութիւնը. որով իրեն արգիւրւած է տեղէն շարժիլը, որպէս զի չըլլայ որ գաւառ մը զրկուի այս շնորհքին սովորական չափէն:

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մագդաղիկն: (Տես էջ 19)

Բ

Նոյն իրիկունը, նոյն ժամուն, տը Սալգրավէր ծեր ասպետը գաւթին մէջ նստած էր, և իրեն ընկերութիւն կ'ընէր Ֆրէզնը պառաւ մարգիզուհին, որուն մերձաւոր դղեակը հովտին խորը կ'երևար Սիեն գետին ափանցը վրայ բարձրացող կաղամախեաց դեռ կանաչ տերևներուն մէջէն: Եւս երկուքը ախորժանօք կը խօսակցէին իրարու հետ անցեալ ժամանակներու վրայ, որովհետև իրենց տարիքին՝ կեանքն ուրիշ բանով լուսաւորուած չէ, բայց եթէ այն

տժգոյն և քաղցր ցոլացմամբ՝ որ յիշատակ կը կոչուի:

Մարգիզուհոյն և ասպետին իրարու հետ ունեցած մտերմութիւնը շատոնցուան բան էր: Թագաւորութեան դէմ ելած առաջին աղմուկներուն միջոցը, Ֆրէզնը մարգիզը պատշաճ սեպեց իր կնոջն հետ մէկտեղ երթալու քանի մը ամիս ճամբորդութիւն մը ընելու հռենոսի ափանց վրայ, բողոք մը համարելով իր այս ճանապարհորդութիւնը Վաղղիոյ մէջ հանդիպած գործոց դէմ, և վաւերական վկայութիւն մը մեծարանաց և սիրոյ առաւ թողն Սրբոյն Սուրբիկոսի. և Սալգրավէր ասպետն ալ ուզեց ընկերակից ըլլալ անոնց: Յայտնի է ամենուն թէ ինչ վերջ ունեցան նոյն ատենները այս քանի մը ամսուան ճամբորդութիւնները, և թէ ինչպէս մեծաւ մասամբ զօսանքէ երկար և դառն աքսորանքի մը փոխուեցան: Մեր իրեք ճանապարհորդները անանկ հաստատութեամբ մտքերնին դրած էին շուտով դառնալու, որ հազիւ տարուան մը ծախքերու համար հարկաւոր եղած դրամն առած էին հետերնին: Երբոր անիկայ լմնցաւ, երբոր իրենց ազամանդները ծախեցին և զարդերն ստակ ըրին, անծանօթ երեսօք Վիւրեմպէրկ գացին, և աղքատաբար զետեղուեցան հոն, և ապրելու ճարերնին հոգալու վիճակի մէջ ինկան: Տը Ֆրէզնը և տը Սալգրավէր պարոնները վշտացեր և վհատեր էին այս դէպքէն: Սակայն, ինչպէս որ միշտ ասանկ կը հանդիպի, կ'ինն օրինակ տուաւ անոնց համակամութե, քաջասրտութեան և անվեհեր գործունէութեան: Երբոր երկու բարեկամներն անձկութեամբ կը հարցընէին իրեն թէ ինչ ճամբայ պէտք էին բռնել, «Նշխատինք, աշխատինք», պատասխանեց կ'ինն անխուով կերպարանքով: Վապարանկարի՝ և կ'իտուածանկարի մէջ ճարտար ըլլալով ինքը, սկսաւ դաս տալ և դէմքեր նկարել. և իր թշուա-

ուութեամբն ու իր ճարտարութեամբը՝ քիչ ատենուան մէջ բազմութիւն և ընտիր աշակերտներ ունեցաւ։ Երկու ազնուականներն որ սկզբան մարգիզուհւոյն աշխատիլը տեսնելով՝ աղաղակելով կը գանգատէին թէ իրենց ազնուականութեանն անարժան էր անոր ըրածը, վերջապէս տեսան որ առանց բան մը ընելու բաւականապէս աղէկ կ'ապրէին, և թէ ասիկայ մարգիզուհւոյն արդիւնքն էր։ Ս'արգիզը շարունակեց նոյն պարապորդ կեանքը. բայց տը Ս'ալգրավէր խորհեցաւ որ ընդունայն բան էր իր աստիճանին պատիւը մտածելով ասանկ թե թեի անցուցած կենալը. միայն բանը իր կարողութեանը յարմար գործողութիւն մը, և իր անգործ ձեռքերուն յարմար արուեստ մը գտնալն էր։ Ս'տքէն անցաւ որ գաղղիարէն լեզուի վարժապետութիւն ընէ. բայց տեսնելով որ սորվեցընէլէն առաջ պէտք էր որ ինքը սորվէր, հանեց մտքէն իր այս գեղեցիկ առաջադրութիւնը։ Ս'մէն կողմանէ ինքըզինքը չափելէն չափելիէլէն ետքը, խոնարհաբար խոստովանեցաւ իր անձին որ ուրիշ բանի կարող չէր, բայց եթէ երթալու խառնուելու Վոնտէի բանակին մէջ և պատերազմելով մեռած գետին փռուելու։ Երբոր իր այս դիտաւորութիւնն 'ի գործ դնելու պատրաստութեան վրայ էր՝ թէպէտ ոչ ախորժանօք, որ մը տխուր տրտում փողոցներուն մէջ քալելու ատենը՝ մեքենաբար կանկ առաւ տղայոց խաղալիկներ կախած խանութի մը առջև, ուր բայ 'ի ուրիշ փայտէ շինուած խաղալիկներէ, խիստ վարպետ արուեստով յօրինուած խել մը շունչաններ կային, որոնք Նիւրեմպերկի պարծանքն են և քաղքին տղայոց զուարճութիւնը։ Չէր կրնար կարծուիլ թէ այս տեսարանը կարենայ պանդխտեալ և հասակն առած ազնուականի մը, որ բոլորովին ինկած էր առջի վիճակէն, երևակայութիւնը վառել և ըղեղին գործունեայ բորբոք մը տալ։ Եւ սակայն տը Ս'ալգրավէր ասպետը քանի մը վայրկեան լուութեամբ ուշի ու

շով նայելէն ետքը, այնպիսի զգացմունք մը զգաց իր վրան՝ ինչ որ անտարակոյս զգացած են իրենց վրայ՝ Վրիստափոր Վոլոմպոս երբոր տեսաւ ուկրիանոսի մէջէն նոր աշխարհին ափանց վեր բարձրանալը, և Վալիլէոս՝ երբոր ծանեալ թէ մեր երկրագունտն, զոր սգիտութիւն միջոցին մէջ դամուած և անշարժ կը սեպէր վեց հազար տարիէ 'ի վեր, կը շարժի և արեւուն վրայ կը պտտտի։

Տը Ս'ալգրավէր ասպետը 1760 տարւոյն ծնած էր։ Եւրդ այն ժամանակի նորութիւնն էր Վաղղիոյ մէջ որ բարձր աստիճանի մարդկանց տղայոց դաստիարակութեանը հարկաւոր կը սեպուէր ու և իցէ արուեստի մը տեղեկութիւնը։ Եւ այս բանիս վեհագոյն օրինակ մըն ալ տրուած էր. 1780^{ին} Վաղղիոյ թագաւորն, որ իր պետութեան մէջ ամենէն արդարակորով մարդն էր, միանգամայն ամենէն վարպետ դարբինն էր։ Վնուական բան մը կը համարուէր իշխանաւորաց համար՝ մեքենական արուեստ մը գիտնալը, ինչպէս որ մեծատոհմ տիկնանց համար ալ՝ անձամբ իրենց որդիքը սնուցանելն։

Եւս ամէն խաղալիկները տեսնալով տը Ս'ալգրավէր, որոնք դիպուածով կամ մանաւանդ թէ գաղտնի կոչման մը բնածին զգացմամբը իրեն աչքին հանդիպած էին, յիշեց որ ատենօք սորված էր եբենոսի և փղոսկրի վրայ աշխատիլ։ Երբ ամիս չանցաւ աւսոր վրայ՝ անանկ աղէկ կը բանէր փայտի վրայ, որ իրեն հաւասարը չէր գրանուէր. մասնաւորապէս շատ ախորժելի կ'անցնէին իր շունչանները. հապա ինչ ըսելու է իր շինած կաղնաբէկ գործեաց վրայ, որոնք իրենց փափուկ և վայելուչ յօրինուածովն մէյմէկ փոքրիկ հրաշալիք էին. իսկ փղոսկրէ շինածները չքնաղ զարդերու պէս կը պահէին ամէնքը քովերնին։ Ս'անկով թէ ասպետն և թէ մարգիզուհւոյն անուն հանեցին իրենց ճարտարութեամբն այն գերմանական հին քաղաքին մէջ։

Բոլոր օրը աշխատութեամբ անցընելէն ետքը, իրիկուան մէկտեղ կու

գային, և իրենց ձեռակերտներն իրա-
րու ցուցնելով՝ զուարթութեամբ ու
ծիծաղով կ'անցնէին ժամանակնին. և
չէին անդրադառնար որ իրենց զուար-
թութեանը պատճառն աշխատութիւն
էր, աշխատութիւնը՝ որ արդէն իրենց
բարձր լաւագունի կը փոխէր և աւելի
երջանիկ կ'ընէր զիրենք՝ քան ինչ որ ե-
ղած էին իրենց ամենէն աւելի բարե-
բաստութեան միջոցը: Իսկ մարգիզին
գալով, ինքը անանկ կը սեպէր՝ որ քըր-
տամբ երեսաց իր հացն ուտելը ռամկին
ընելու բանն էր, և թէ ազնուական
մը որ իր յարգը գիտէ՝ աւելի պէտք է
յանձն առնէ մեռնիլ հումայեցի սին-
կլիտոսաց իրենց հարաւայեան գահերուն
վրայ նստած մեռնելուն պէս, քան թէ
ինքզինքը նուաստացնէ ու աշխատելով
հացը գտնայ աղքատաց պէս: Ինոր
համար մտքէն նեղացած էր իր կնոջը,
տիրաբար կ'արհամարհէր զասպետն և
համարձակ կ'ըսէր երեսին: Ինկէց ա-
ւելի կը զայրանար՝ որ կը տեսնէր թէ
երկուքն ալ բոլոր օրը զբաղած և զուար-
թութեամբ կ'անցնէին. ուր ընդ հա-
կառակն ինքը մեռնելու չափ կը տագ-
նապէր այն տիրական ու խորին ձան-
ձրութենէն, որ անգործութեան հե-
տեանքն է: Եւսկայն իր յարգը գիտնա-
լովն ալ հանդերձ՝ աղէկ ախորժակով
մը կը սրբէր կերակուրները, և անանկ
մանկական ու փուճ պահանջմունքներ
կ'ընէր՝ իբրև թէ իր Սիւնի ափանց
վրայ կանգնուած գղեկին մէջ ըլլար:
Սասնաւորապէս սեղանի վրայ շատ կը
շարժէր իր բարկութիւնը. — «Ի՛նչ,
մարգիզ, կ'ըսէր երբեմն ասպետը, ըսէ
նայինք մեզի անկեղծաբար թէ առանց
մարգիզուհւոյն կապարանկարներուն
հիմա ինչ վիճակի մէջ կ'ըլլայիր: — Ի՛նչ
առանց մեր բարեկամին կաղնաբեկ
գործեացը,» կ'աւելցնէր մարգիզու-
հին խնտալով: Տը Ֆրէզնը զայրացած
ուտերը վեր կը վերցնէր, իր կնկանն
համար թողութիւն կը խնդրէր իր աղ-
գատոհմին նախնեաց հոգիներէն, և
կը գանգատէր որ սեղանին վրայ Պոր-
տոյի զինի բնաւ չէր գտնուեր:

Եւսկայն ալ տը Ֆրէզնը մարգի-
զուհին և տը Սալգրավէր ասպետն
երբոր իրենց տան ներքին վիճակը բա-
ւականապէս կարգաւորեցին, սկսան բա-
նաստեղծական զգացման մը գործա-
դրութիւնն ընել, որ առանց իրենց գիտ-
նալուն անգգալի կերպով ծներ ու զար-
գացեր էր իրենց սրտին մէջ: Եւսկայն
Յակոբայ սանդուխն երկրէս ինչուան
երկինք կը բարձրանար, այսպէս իրենք
ալ արուեստից վարի աստիճաններէն
եւեր բարձրացեր էին ինչուան արուես-
տի գեղեցկութիւնը: Եւսկայն զուհին
սկսաւ հին երեւելի նկարչաց պատկեր-
ներուն պատիկ օրինակներ շինել. և այն-
չափ յաջողեցաւ, որ իր հոլայինի ու
Լաբերտ Տիւրէրի նկարներուն վրայէն
շինած կիտուածանկարները՝ գնողնե-
րուն բազմութեանը քիչ կու գային:
Եւսկայն ալ ամենայն ինամբով փայտի
քանդակագործութեան ետեւէ եղաւ.
և այս մասին մէջ այն կողմերուն ամե-
նէն քաջ արուեստագէտներուն կարգն
անցաւ: Եւսկայն այսօրուան օրս՝ Իւ-
րեմիկերկի մայր եկեղեցւոյն մէջ կը տես-
նուի իր շինած ամպիոնը. ասոր զար-
դերուն յօրինուածքը կատարեալ է,
թէպէտ և անոնցմէ ոմանց վրայ ախոր-
ժակի թերութիւն կը նշմարուի. բայց
գլխաւոր կտորը որ կը ներկայացնէ
սրբոյն Յովհաննու Սկրտի անապա-
տին մէջ ըրած քարոզութիւնը, անանկ
գեղեցիկ է՝ որ բոլոր Եւրամանիոյ մէջ
անոր հաւասար քիչ կը գտնուի, և կըր-
նայ բազմատուիլ Սենտիոյ Սաբ-
Գեորգ Մեծի եկեղեցւոյն մէջ եղած
նշանաւոր փայտաքանդակներուն հետ:

Եւսկայն ստորին արուեստն ալ, բաց
ի այն վայելքներէն՝ որ ինքը կու տայ,
այս յարգն ալ ունի՝ որ ազնուականու-
թիւն կը պարգևէ սրտի, վեհութիւն
կը շնորհէ ոգւոյ, և մտածութեանց՝
ընդարձակութիւն և զուարթութիւն:
Եւսկայն արդիւնքն ունեցաւ արուեստը՝
նաեւ մարգիզուհւոյն և ասպետին վրայ.
երկուքն ալ կամաց կամաց բոլորովին
մէկգլի ձգեցին այն անարգ գաղափար-
ներն՝ որոնց սահմանին մէջ փակուած

էին իրենց սերնդեամբն և իրենց դաս-
տիարակութեամբը : Ղանչցան որ մե-
ծութիւնը աշխատութեան և իմացա-
կանութեան մէջ կայացած է . և իբրեւ
զթիթեռնիկս որ իրենց պատեանը կը
թողուն կը փախչին , այսպէս իրենք ալ
իրենց անձուկ ու սահմանաւոր ցեղին
մէջէն ելլելով աննիւթաբար՝ մտան
յազթանակաւ մարդկային ընդհանուր
և մեծ ցեղին մէջ : Այս դէպքերուն
միջոցը , մարդիկ վրայ ձանձրութիւնն
ինչուան ոսկրները թափանցելով՝ խեղ-
ճը օր օրուան վրայ կը հալէր կը մաշէր
անկարելի փափաքներով և ընդունայն
յիշատակաց ցաւերով : Ա երջապէս
մահն հասաւ , մարդիկ իր հոգին Աս-
տուծոյ ձեռքն աւանդեց . իր կինն և
իր բարեկամը լացին իր մահուան վրայ :

Վանի մը ամիս ետքը , 1802^ն , ա-
ռաջին հիւպատոսին հրաւիրանօք՝ նո-
րէն անցան Հռենոսը և ուրախ սրտիւ
դարձան իրենց հայրենիքը , որ իրենց
պէս վերանորոգեր էր : Ետոնցունէ
'ի վեր՝ երկուքն ալ սկսած էին Վաղ-
ղիոյ նոր ստացած փառքերն ախորժիլ
ու հաւնիլ . և երբ այս դիւցազնական
հողուն վրայ ոտք կոխեցին , սրտերնին
եղաւ և քողքը արցունքներ կաթեցին
աչուքներէն : Իրենց կալուածներուն
մեծագոյն մասը ազգին ձեռքը մնացած
ըլլալով , դիւրաւ կրցան ձեռք ձգել զա-
նոնք . անանկ որ աքսորանքի մէջ ան-
ցուցած տարիներն իրենց աչքին առջև
ուրիշ բան մը չէին երեւար՝ բայց եթէ
երկայն երազ մը . միայն թէ , Ապիմե-
նիդեայ հանդիպածին հակառակ , ծեր
պառկեր էին ու երիտասարդ արժններ
էին : Այսպէս իր գղեկին մէջ հաստա-
տուելէն ետքը , կանչեց Վերմանիայէն
իր քովը գեղեցիկ և համեստ օրիորդ
մը՝ որ իր հոն բնակած ատենը հաճոյա-
ցեր էր իրեն , ամուսնացաւ անոր հետ .
բայց շատ չանցաւ , մեռաւ կինը և մանչ
ղաւակ մը թողուց իր երկանը : Այս
տղուն վրայ մեծապէս խնամք տարին
իր հայրն և մարգիզուհին , որոնք նոյն
կեանքը շարունակեցին իրենց միայնու-
թեանը մէջ , բարեգործութիւնները

նելով , և աշխարհիս աղմուկներէն և
փառասիրութենէ հեռու անցընելով ի-
րենց ժամանակը : Աշխատելու սովոր-
ութեանը ինչպէս որ դժուարին է վար-
ժիլը , այսպէս վարժեղէն ետքն ալ ան-
հնարին է ձգելը . մարգիզուհին առջի-
նին պէս նորէն կը նկարէր , և ասպետն
ալ ամէն առաւօտ արշալուսոյն ելլելով՝
տանձենուոյ , ընկուղենուոյ և կաղնիի
փայտերու վրայ կը խաղար իր քերչաւը .
միտքը դրած էր իր բնակարանին մէջ
գտնուած բոլոր որդնակեր փայտաբան-
դակները իր ձեռքովը վայելապէս նո-
րոգելու . երբեմն ալ իր առջի ժամա-
նակներուն յիշատակը կենդանացընել
ուզելով , քանի մը կաղնաբեկ գործիներ
կը շինէր , զորոնք իր երկիրներուն վար-
ձակալաց աղջիկներուն ընծայ կ'ընէր :
Իսկ օրուան մնացած մասը կը սահէր
ընթերցմամբ , շրջագայութեամբ , և
այնպիսի մտերմութեան մը վայելքովը՝
որ ամենեւին չէր նուազած ու պակ-
սած , և Սաւրիտիոսին դաստիարա-
կութեանը հոգ տանելով . և յայտնի
է որ երբ օրերը աշխատութեամբ և
ընտանութեան սիրովը կ'անցնին , շատ
կարճ կ'երեւան :

ԲՆԱԿԱՆՔ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

Ծածան ձուկն¹ :

Դաժան ըսուած ձուկը անուշ ջրի
ձուկ է , և շատ յարգի է իր համեղու-
թեանն համար : Իր երկայնութիւնը
սովորաբար մէկ ոտքէն ինչուան երկու
ոտք կը հասնի՝ աչքերէն ինչուան ուղիւն
սկիզբն առնելով . բայց երբեմն ինչուան
երեք ոտքէ աւելի երկայնութեամբ կը
գտնուի : Սարմնոյն ձեւը կանոնաւոր
բոլորչի է . թեփերը՝ որ համեմատու-
թեամբ աւելի մեծ են քան ուրիշ ձկնե-

¹ Գ. Գ. Carpe. ՏՄ . Սաւան պալատ :